

Viben:

Jeg vil gerne fortælle eftertiden om de fugle, der var på markerne op til omkring 1965. Det gør jeg fordi der skete en meget stor ændring i landbruget efter 1972. Jeg er født i 1943 på en gård øst for Hammerum. Min største interesse var naturen og fuglene. Jeg fik Politikens fuglebog da jeg var 10 år. Hvis man engang skulle ønske at genskabe det fugleantal, vi havde dengang, kan man med fordel læse min beskrivelse af fuglene og landbruget før 1965. Det kommer især til at handle om viben.

Mit skrift er baseret på egen erfaring og jagttagelser. Der er derfor ingen litteraturliste til sidst.

Min glæde ved viben på vore marker fra 1950 til 1965, hvor far solgte gården og jeg begyndt på maskinmesterskolen i Esbjerg. Jeg voksede op på gården øst for Hammerum på stift lerjord. Min farfar Jens byggede den i 1922. Min far og farfar var vokset op Sinding ved Herning på sandjord og eng. De har begge været interesseret i fugle og far fortalt mig meget om deres erfaring. Nedenstående er mine erfaringer og det far fortalte og hvad han fik fra farfar født 1858. Der skete således ikke ændringer i 100 år op til 1965.

Min ældre søster sagde en dag, kan du huske hvordan viben i måneskin sang hele natten om foråret. Det kunne vi ligge på loftsværelset og lytte til. Det var det bedste forårs tegn for os børn. Lyden vil være i mine øre alle mine dage. Alle marker rundt om gården var besat af viber. Om foråret stod vibefar ofte i sneen sidst i februar for at sikre sig sit territorium. Fruen kom først sidst i marts og så var der vibekonzert. Hans territorium skulle holdes, for der var mange viber på markerne.

På måneskins aftner sneg jeg mig ind på viben, som lavede luftakrobatik, så kunne jeg på helt nært hold nyde synet af ham. Når jeg rensede ror med hesten, havde jeg et par grene med på radrenseren til at sætte ved vibereder. Når jeg så kom til reden holdt jeg øje med Prinses store føder, men han trådte aldrig på æggene og jeg løftede renseren op over reden. Viberne var ikke så aggressive, når jeg kom med hesten. Mange landmænd har fortalt at de løftede reden til siden, når de rensede roer eller hyppede kartoflerne. Hvis man kom til at køre gennem reden og æggene blev spredt, så tog det ikke lang tid for mutter at få samlet æggene i en ny lavning.

Vi havde et par tdl. med kuperet vedvarende græs på relativt tør lerjord. Det var gamle teglværks grave med vandhuller i og der var der som regel 2 vibepar. Det skete at viben fik kyllinger på kornmark, men de blev hurtigt ledt ud på græs eller ror/kartofler. Jeg tror ikke der var afgrøder eller jordtyper, hvor der ikke var viber. En vibefar havde en "toleransen område" med en radius på 150-250 m. Indenfor det område tålte han ikke andre viber. Mennesker blev tålt indenfor den halve afstand. Når vi hakkede ror, hvor man ganske langsomt nærmer sig reden, blev vi advaret af farvibe og vi fortsatte naturligvis og 25 m før reden kom mutter også på vingerne. Hun kunne dykke bagfra og gå meget tæt på ørene med vingeslag.

Jeg synes ikke jeg oplevede stor forskel i tæthed af vibere der fra forskellige jordtyper. Det vigtigste var at der var regnorme i jorden. Der var lidt færre viber på kornmarker, fordi kyllinger ikke begår sig i bare 15 cm høj korn. De vibere der var på kornmark, kom lidt tidligere med kyllinger, fordi korn blev sået så snart jorden var tør, ofte sidst i marts. Ror og kartofler blev først sået/sat sidst i april. Der var ikke nogen i Midtjylland der havde vinter hvede, som sås om efteråret. Man skal vide den slags, fordi viben først lægger æg når der er "ro" på marken. Der kunne være længere mellem reder på det vi kalder flyvesand jord, fordi sand har få orm.

Viben søger orm som solsorten, som vi kender det i dag på græsplæner. Viben løber lidt, står stille med hovedet på skrå og jeg mener den ser efter orm, men andre mente den lyttede efter orm. Det jeg har fortalt om viben gælder også for lærken med hensyn til territorier, men den klarede sig godt i en kornmark. Der var hverken råger, måger eller rovfugle op til 1965, hvor jeg forlod landbruget og blev maskinmester. Før indtrædelse i EU, behandlede landmanden marker som han mente det var bedst, han harvede og pløjede efter behov for at holde ukrudt væk. Viben holder af løs kultiveret jord, hvor de let finder orm. Lærken vil gerne have lidt strå at gemme sig i. I august, når vi fik skræpløjet stubbe marker, straks efter høst, samlede viber sig i sværme sammen med hjejlerne på disse sorte marker.

Der var ingen brakmarker eller på anden måde udyrket jord i halvtredserne. Man havde et sædskifte der var til gavn for planterne og skade for plante sygdomme, nogle skadelige larver og insekter. I marts blev der pløjet staldgødning ned og vibefar var glad for at stå på sådan en mark med løs jord og orme. Ved denne forårspløjning kom der hættemåger i få uger og fulgte efter de der pløjede med traktor. Alle marker var pløjet eller harvet senest december også roe- og græsmarkerne, som skulle sås til foråret. Kun de marker, der skulle være med græs næste år var grønne om vinteren.

Sædskiftet. For at få indblik i markfuglenes livsbetingelser, vil jeg beskrive markens afgrøder og sædskiftet, som enhver landmand fulgte pr tradition. Ved sædskifte forstås markernes skift fra roer til græs, fra græs til korn og måske til kartofler og så tilbage igen. Det krævede 6 lige store marker eller indtægter, som det blev kaldt. Det var en omkring 100-årig tradition, som gav det bedste udbytte og minimerede skadedyr og sygdomme i afgrøder. Det var jo økologisk landbrug man havde.

Alle gårde og husmænd havde en fordeling af dyrene, som svarede til dette sædskifte og størrelse af indtægterne. Hvis en gård havde 10 køer, så kunne man regne med at der var 3 grisesøer til at give afkom og der var en hønsegård og måske lidt ænder til jul. Antal dyr og deres fordeling svarede ganske nøje til de afgrøder typer, der var på marken. En gård hvilede i sig selv. Gårdens afgrøde fordeling gav livsbetingelser for markens fugle, det gav frø, insekter og ikke mindst plads til fuglenes reder på jorden.

Det er vigtigt at forstå at den procentuelle fordeling af dyr og mark afgrøder hang sammen, således at forstå, at en stor og en lille gård havde den samme fordeling. Der er et tal der viser hvor mange tdl. græs og roer en ko kræver og det samme med grise, som spiste gårdens avl af korn. Halm og hø gik til køerne. Denne gamle tradition er sat ud af drift ved vores tilslutning til EU, som nu strengt styrer hvorledes marker skal passes.

Markens fugle. Dengang var mark fuglene, Viben, lærken, vipstjert, agerhøne, fasan, bomlærken, gulspurven. Besøgende fugle på marken, var alliken, storken, svalen, gråspurven, gråkragen om vinteren, hjejlen om efteråret. Gæster var husskaden, grå and, rørhøns, gøgen, dobbeltbekkasin, og storken, ringduer kun i august. Sangfuglene kom ikke ud på marken.

Intensivt landbrug. En hest og den lille Ferguson traktor kunne komme ud i alle markens hjørner og ind under levende hegn. Ved ager enden vendt vi ofte ude på vejen, der kom jo ikke mange biler. Det var ikke tunge maskiner og vi kunne derfor også komme på fugtig jord, hvor en stor nu dags traktor køre fast. Det var intensivt landbrug med udnyttelse af hvert hjørne. Ådale, enge, søer og fugtige arealer var blevet drænet. Filsø var en stor hvedemark. Åerne blev rensat op hvert år, for at holde marker tørre. Tærskværket i laden sorterede frø og knækkede kærne fra og jeg tror alle landmænd bar det ud til agerhøns og haren. Det blev lagt under grantræer, så det ikke blev dækket af sne.

EU, landbruget og fredninger. I dag 2019 bestemmer EU hvad landmanden må og ikke må. De forbyder sorte marker. Landmanden bestemmer kun hvilke afgrøder han vil så på marken, resten af året SKAL EU's markplan følges. Markplanen har generet viben en del, men som før fortalt så var den ikke kræsen med marktype. Jeg tror den vil være meget skuffet, når den i dag kommer til en ukultiveret majs stubbe mark. Stubbene kultiveres først væk lige før såning sidst i april. Nye planter tåler ikke nattefrost. Jeg mener at EU's forbud mod at pløje i efteråret, har medført ukrudt sprøjtning.

Når jeg i dag går ud på marken med kikkerterne og møder den store traktor, så stopper de som regel og vi får en snak. De siger mågerne ofte tager fugle kyllinger af alle arter og æg. Indsamling af mågeæg var tidligere meget almindelig til æggekage. Nu er det strengt forbudt. Rågerne mopper alle andre fugle og de er i tusindtal på marker, de spiser de tidligere fugles mad. Musvågen tager hvad der bevæger sig lidt langsomt op til harekillinger størrelse. Gå hen til en musvåge rede og se den er alt ædende. Er man heldig at finde en vibe rede i dag, så er vibefar konstant i luften for at holde måger og råger væk.

Mange store arealer er igen blevet vådområder. Vil man se hvorledes marker så ud i 1954, så find websiden fra Miljøstyrelsen, Arealinformation. Der kan du lægge kort fra 1954 nederst og ovenpå et 2015 kort. Derved kan du se at markerne er større og der er meget, som er braklagt osv. De dyrkede arealer er væsentligt reduceret på 60 år. Man må kunne se i statistik hvor mange % der ligger brak af landbrugsjord nu og i forhold til før EU.

DOF og deres arbejde. Det gør mig ondt at viben ikke findes på ret mange marker i 2019. Jeg har selv i flere år skrevet til en del DOF-folk for at få dem til at indse at viben er på lodret nedtur. Der var slet ingen bekymringer hos nogen af dem. DOF er en stærk organisation og ingen andre end DOF kan hjælpe viben til fremgang eller stoppe dens fald. Det kan også være et handicap for DOF, at de er så tunge og ikke mindst at de er "smurt ind" i regerings- og EU-regler. Når alle fugle er fredet, så stille DOF ikke spørgsmål ved det. Fugle fredning kan være årsag til at arter vil uddø. Det er jo Darwins teori. De stærke overlever. Jeg har kun hørt én Naturvejleder og DOF-mand sige, "vi bør regulere". Det vil sige skyde nogle stykker blandt de arter, der truer viben. Det vil få resten af måger til at flyve ud til strande, hvor de høre hjemme.

Jeg vil gerne nå frem til ca. antal viber i tiden 1865- 1965. I 1950 satte industrialiseringen i gang også i landbrug. Vi skal kortlægge vibens livsbetingelser før 1965. Derefter kan vi se hvad vi kan give den tilbage af det den holdt af. Sådanne undersøgelser må være noget for DOF og deres akademikere. Det er en skam at de unge, der skal undersøge, aldrig selv har oplevet en sværm af viber og hjejler og ikke har hørt hvorledes de sang om foråret på alle marker. Jeg tror en go start ville være at studere landbrugsdrift i halvtredserne. Det er grundlaget for viber i dag.

Når jeg læser i aviser ser TV om hvad DOFerne fortæller, så er det altid kritik af landmænd, deres sprøjtning, gødning og intensivt landbrug. Det gentager de alle sammen. De gentager også hinandens artikler og afhandlinger. Der er ikke en af dem der fortæller hvad de forstår ved intensivt landbrug? Det er som om det hele er topstyret og der kun må tænkes på det cheferne skriver. DOF skal ud på markerne og se hvem der jager markfugle væk. Det er ikke ræven, kragen, mink, og hvad DOF kender af "Prædation", som de kalder vibens rovdyr. De skal studere og læse hvad "de gamle bønder" vidste om viber og andre markfugle ☺

Hvor mange viber før 1965 Jeg har ofte spurgt ældre landmænd +75, om hvor mange viber der var på en mark i halvtredserne. De angav, at der var samme antal som min farfar og far angav til mig. Det vil sige, at der var et vibepar for hver 4-5 tdl. Til de som ikke ved hvad en tdl. er, kan jeg forklare at, det er det dobbelte af hektar. Vi skal gøre status. Der er stadig friske folk som er født omkring 1935 og de kan have en hukommelse uden lige, hvis man kan trække de rigtige "billeder" frem for dem. De skal mødes med et sprog de kender fra 12-årsalderen, så kommer hukommelsen frem. Jeg havde for nogle år siden annonce i Landsbladet efter gamle landmænd, som huskede noget om viber. Deres tilbagemelding svarede til det antal viber jeg havde, som er et vibepar på 4-5 tdl.

Jeg har set i Store Nordisk Konversations leksikon og fundet at det dyrkede danske landbrugsareal 1930- 1950 var på 3.270.000 ha. og som er med 2½ ha. pr. vibepar. Det giver 1,3 Mill viber. Det er et mindre antal en det Vagn Holstein (1.formand for DOF) skriver i 1926, som regner med 0,5 ha. pr. par. Vagn Holstein tror på 2-3 Mill viber i 1926. Vagn Holstein boede på Nordfyn, som dengang havde store arealer med sukkerroer og grøntsager. Det er godt for en viber, som søger efter orme. Som før sagt var der flere på lerjord end på flyvesand og Holstein boede på lerjord. Efter de tal jeg har på viber pr. ha. tror jeg der var 1.300.000 viber i Danmark 1940-1960.

Et forslag

- 1.) Viben vil have fred for andre store fugle, som er en trussel for dem selv og unger. Mågerne skal væk fra agerland og ud til vores 7.500 Km. kystlinjer
- 2.) Viber vil have kultiveret jord fra først i marts og tilsået senest 1. maj, og derefter fred.
- 3.) Marken skal være min. 1½ ha, og større, hvis det er flyvesand. Gerne afgræsset græsmark.
- 4.) Afgrøden må ikke vokse højere end viben kan se rundt indtil midt juni.
- 5.) Der skal være regnorme til føden helt til oktober.
- 6.) Marker skal kultiveres straks efter høst og holdes kultiveret til frosten kommer.

Der skal arbejdes uden fordomme fra mediers oplysninger og hvad Vi ellers kan google os til. Viben har 2019 bedre betingelser i Jylland end på øerne, fordi kvæget er i Jylland og de spiser græs og majs. Hvis majs marken blev pløjet efter høst og harvet først i marts, ville den være et godt hjem for viben. Prøv at overbevise miljø folk om det. Majs bliver sået sidst i april og gror ikke hurtigere end roer. Viben holder også af kartoffelmarker, men ikke når de er dækket med plast. Raps og vinterhvide er det værste på en vibles hjem. Den afgrøde er for høj til viber om foråret. I 2016 opgiver EU at der gives braklægningsstøtte til 8% af dansk agerland. En brakmark er ikke noget for viben, der er ofte sået planter som forhindrer udvaskning af gødning. Måske disse 8% kunne harves fra tidligt forår og til efteråret, så ville det glæde viben.

DOF-tallet for viber er forkert. Jeg har en del vibevenner og de fortalt mig, at de hørte på to mænd i DOF snakke vibeprojekter. De diskuterede hvad de skulle sætte op som antal viber og blev enige om 100.000 i 1975 og 20.000 nu. Mine venner syntes ikke det var rigtigt, at anslå et antal. De havde min artikel i mente og huskede de tal jeg nævner fra omkring 1926 på Nordfyn opgivet af DOF s første formand til at være omkring 3 millioner viber. Jeg har brugt en regnemetode, som jeg beskriver og har fået den bekræftet af mange gamle landmænd +75 år. De husker alle hvor mange viber der var på en roemark i 1950. Det sat sammen med Sædskiftet, som havde været stabilt i over 100 år, giver mig et Vibetal på 1,5 millioner i 1960. Derfor er DOF helt forkert på den med 100.000 i 1975. **Der var over 1 million viber i 1975.** Efter den tid blev alle fugle fredet og der skete en stor ændring af landbrugsdriften ved indtræden i EU. Men hvad blev der af viben, hvem spiste den eller var der nogen der spiste dens mad?

Hvad skal vi med braklagte jorde? Samlet er det Danske landbrugs areal gået ned med 620.000 ha siden 1930-1950. I dag er der 2.650.000 ha til landbrug, minus de 8% brakmark. Det vi skal se efter, er om der kan være vibepar på de arealer? Der er også mange fritidslandmænd, vis marker viben kunne få glæde af, hvis han får den støtte, som gives af EU til Vibe pletter. Viber skal have ormeholdigt jord og de lavninger vi ser i en kornmark med vand hele vinter og forår er ikke ormeholdig jord. De er kvalt af iltmangel. De braklagte arealer kan vi søge EU om tilladelse til at holde sorte hele året. Det er IKKE vigtigt at der er våde pletter, men der skal selvfølgelig være vand

indenfor en flyvetid. Der skal være små insekter til små vibekyllinger de første to uger. Viben kan som solsorten hakke en regnorm i stykker til de små.

Hvor blev viberne af? Nu er spørgsmålet om viben er spist af andre fugle eller jaget bort af landmanden, måske er der sygdom? Vore dages grønne "ukrudts marker" er ikke vibens hjemsted, men da de blev opfundet, var viben allerede på stærk retur. Høgen blev fredet omkring 1970 og mængden af råger og måger tog til. Musvågen tager mus, men finder den ingen og der går en fuglekylning, så ryger den. Den tager også harekillinger, har jeg en film med fra tysk TV. På det åbne agerland, så jeg ingen rovfugle i 1950'erne. I dag sidder der musvåger overalt. Spurvehøgens antal er eksploderet siden fredningen. Der er nu ca. 4000 par i Danmark. De kan sagtens tage en vibe, når de kan tage en skade, som jeg har set det. Disse spurvehøge tager 1-2 fugle hver dag. Den skal have ca. 50 g kød om dagen og er det spurve, så tager den 2 om dagen. 2 gange 2 X 4000 gange 365 er 5,8 Mill. fugledrab om året i Danmark begået af spurvehøge alene. I dag ser vi næsten ene råger og måger på alle marker. Officielt går de efter orm, men ser de en fuglekylning, så er der godt kød på menuen. Enhver har jo set måger tage ællinger i parken. Jeg har ikke set råger tage en fugleunge, men alle andre kragefugle, har jeg set gøre det.

Et forslag og et råd fra en gammel landmand (mig):

Hvis Vi kan få EU dispensation til at pløje en mark i marts så tidligt som muligt og harve marken så ofte, som jorden er tør. Marken må gerne være på min. 2 ha. Kommer der en vibe, så harvning igen hver 3. uge til der skal sås. Det er bedst med afgrøde, der står i rækker, roer, kål, spinat, majs. Har viben lagt æg før såning, skal reden afmærkes og såmaskinen løftes en meter før og efter redens. Det gøres også ved radrensning, som SKAL gøres hver 14. dag helt til først i juni. Det giver viben adgang til regnorme i løsnet jord. Majs mark er "vibe fin", hvis marken passes som en gammeldags roemark, pløjes efter høst, harves til før frost, harves 1. marts og igen hver 2-3. uge til såning.

Så til det kontroversielle. **Viben SKAL have ro for måger, råger, musvåger og rovfugle. Hvis I ikke vil holde dem væk, så er det spildt arbejde at forsøge genetablering af viber. Hvis viben ser en vel kultiveret mark, skal den nok slå sig ned, det gjorde Engsnarren, da Varde å engene blev genetableret for 20 år siden.** 😊

Lærken

Lærken kom i marts og sang så snart været var godt. Vi fandt dens rede i kornmarker og i højt græs. Den har bedre betingelser for rede valg end viben, men græshøsteren må tage en del reder. Der sprøjtes ikke mod insekter i korn og græs hvor den bor. Den er dog ved at forsvinde.

Vipstjerten

Vipstjerten klare sig godt. Jeg tror der er flere end i 1960, fordi den tilpasser sig bymiljøet. De gamle landmænd kaldte den Jomfru Doll. Den gik ofte tæt på os når vi hakkede roer. Jeg har aldrig set dens rede.

Agerhøns:

Agerhøns så vi i små flokke på op til 10 fugle. Der skulle omkring 10 tdl. til et par agerhøns. De havde ofte rede i høgræs og blev fodret af landmænd om vinteren, hvor der altid var sne. Agerhøns har ofte rede på en hømark, mange rugende agerhøns klippes i stykker af maskiner.

Fasan:

Fasaner vil gerne have bragt lagt jord, som der er meget af i moderne landbrug. Det til trods er det svære tider for fasaner. Landmænd fortæller at de kun kan have fasaner, hvis de udsætter store kyllinger. Udrugget kyllinger på marken forsvinder. Der må være nogen der spiser kyllingerne. Det var ikke tilfældet i 1960. Vi så ofte en fasanhøne med store kyllinger.

Bomlærken:

Bomlærken sad altid på telefontråde og talte til 21. Den havde rede i de vand ris der groede i grøfterne. Den gik på markerne og fandt insekter og frø som lærken gør det. Det er mange år siden jeg har hørt den.

Gæstefuglene på marken er der endnu, men svalen er meget reduceret efter tårnfalkens fremgang og storken helt væk. Hele forår og sommer havde vi storkebesøg på marken hver uge. Til 1960 svævede landsvalen i stort tal over alle kornmarker. Alle gårde havde 1-3 svalereder hver sommer. I byerne var der bysvaler under mange tagudhæng.

Det der dominerer markerne i 2019 er råger, måger og musvåger.

Jeg har én gang i mit liv haft en vibe i hånden. Jeg kom som 10-årig cyklende og så der stod en vibe lidt inde på marken. Den manglede en vinge. Jeg gik langsomt over til den og snakkede beroligende til den. Jeg fik lov at tage den op og fik benene ind mellem fingeren, som jeg holdt på en af mine duer. Så cyklede jeg hjem og viste viben til far. Den er fløjet mod en elektrisk ledning, sagde han. Dengang blev el- og telefontråde ført på pæle langs vejene. Far sagde, den skal aflives, vi kan ikke føde den, som jeg tilbød. I den time jeg havde viben i hånden var den rolig, men har selvfølgelig haft vanvittig smerte i skulderen.

Måger:

Før i tiden blev der samlet mågeæg til konsum. Jeg har en avis fra 13. maj 1951. Den skriver, " på Hjelm er der de seneste dage indsamlet 5000 mågeæg. De vil med bane blive sendt rundt til forskellige steder i landet. Indsamlingen fortsætter de næste 3 uger ". I disse år lagde jagtforeningerne gift æg ud til kragefugle og rovfugle. Det gav viberne fred på markerne. Men hensigten var ro til vildænder, agerhøns, fasaner og harekillinger.

Mit håb:

Jeg håber du fik indsigt i eller bekræftelse i det du ved om markens fugle. Prøv at se efter i gamle leksikon hvad de skriver om landbrugsarealer og fugle. Prøv at udspørge gamle landmænd +75 og koner om hvor mange viber de havde på de forskellige marker omkring gården.

Hvis du gemmer mine iagttagelser, kan dine børnebørn læse hvorledes det var på landet før 1965.

Med venlige fugle hilsner fra maskinmester Jens Ove Steensberg, boende i Esbjerg 15. januar 2019

Josb43@gmail.com

<http://www.stensberg.dk/>